

ЖЕНСКОТО И МЪЖКОТО ГОВОРЕНЕ – ПАРТНЬОРСТВО И/ИЛИ РАЗЛИЧИЕ

Е. Хаджиева, А. Асенова. Български език като чужд. Пол и език: поведенчески и езикови модели. София. Гутенберг. 2012, 167 стр.

Димитър Веселинов
Софийски университет

Монографията на Е. Хаджиева и А. Асенова *Пол и език – иновативни изследвания. Поведенчески и езикови модели* навлиза в полето на многобройните атрактивни търсения и интеракции между *пол* и *език*. Терминът *gender*, както и дисциплината *gender studies* продължават да бъдат нови за българската хуманитаристика и култура въобще. Самото понятие все още не е утвърдено и съществуват противоречия при превода и неговите употреби, където могат да се открият различни предпочитания – пол, род, социопол, джендър и пр. В актуалността на проблематиката е явен парадоксът във взаимовръзката *пол – език* – две категории, които са неизменна част от всекидневието и по тази причина невидими, несъзнавани и поради това силно значещи както за лингвистиката, така и за социалните изследвания на пола.

Липсата на информация и недостатъчно изследвания логически задават структурата на изложението, което се състои от три глави – *Пол и език*, *Стратегии и практики* и *Класически стереотипи и съвременни тенденции*. Първата част на книгата запознава с историята, теоретичните постановки, проучванията и идеите в рамките на *история на жените/история на пола*, разволя в разбирането на понятията *равенство/различие*, социално конструиране на пола в лицето на тялото и езика, произвеждането на различие във вербалното и невербалното изказване. Цялата глава интерпретира термина *gender* като

разграничение на социалните значения, прикрепени към половите различия, от биологичните различия между женския и мъжкия пол, защото, докато природата произвежда биологичния пол (*sex*), обществото създава социалния пол (*gender*).

Внушава се идеята, че социално конструираният пол не е непременно свързан с тялото, а по-скоро е въпрос на цялостна система от убеждения – какво е присъщо на женствеността и какво – на мъжествеността. Половите роли зависят от представите за мъжките и женските дейности, които са конструирани във всяко общество по съответни схеми на класификация. Това обстоятелство провокира авторките към емпирично изследване на база анкетно проучване, интервюта, свободни коментари и пр., резултатите от които са изведени във втората част на книгата *Стратегии и практики*. Приема се тезата, че езикът е само една от регулаторните норми, които материализират, стабилизират и фиксират тялото. В този контекст *родът* е възприеман като нефиксирана, дискурсивна, културноспецифична, социална и историческа конструкция. В тази глава са анализирани въпросите от анкетата, както и коментарите на обичайни ситуации между мъже и жени, като често са и провокативни в стремежа си да уловят устойчивото във времето и онова, което се модифицира или търпи промени в нагласите на представители на различни култури.

Като контрапункт и отговор на анализа на емпиричния материал са направени паралели между миналото чрез приказките и настоящето в третата част *Класически стереотипи и съвременни тенденции*. Моделите *мъжко/женско* са отразени в приказките и срещата с тях е винаги актуална, тъй като консервативните по естеството си приказки съдържат множество слоеве като разнообразни характери и отношения, защита на различни позиции, културни различия и др. Те предоставят изчерпателна картина на вярванията, обичаите, труда, като задават и една историческа реалност на всекидневието на жените и мъжете.

Настоящата книга е актуална и приносното ѝ значение се отнася до три съществени аспекта. На първо място, трябва да се отбележи фактът, че корелацията *пол – език* е частично изследвана в българското културно пространство. Тази взаимовръзка е привлякла вниманието на авторките с възможността за вглеждане във всекидневието, в общуването между представителите на двата пола, реакциите им в различни ситуации, които неминуемо се проявяват на вербално и невербално равнище. В изследването се проследява изборът на устойчиви езикови средства и модели на поведение, свързани с понятията *жена*, *мъж*, *женственост* и *мъжественост*. Използването на синонимни конструкции на социалните императиви от типа *Бъди (като) мъж/жена!* имат ритуална обвързваща сила, която непрекъснато се поддържа чрез повтарянето, имитирането и цитирането на обществените норми (по аналогия на перформативните речеви актове, където самото назоваване на действието е неговото извършване).

Монографията е отправна точка и стимул към бъдещи подобни интердисциплинарни търсения, които могат да ползват различна методология и изследователски процедури в областта на лингвистиката и в изследванията за пола. А този факт, на свой ред, е предпоставка за развиване на чувствителност към езика, към смисъла, който носят различни думи, към начина, по който се предават на поколенията, тъй като конотациите, свързани с *пола*, биват изразявани именно в езика. Авторките поддържат мнението на Е. Сиксу – както се раждаме в тялото си, така се раждаме и с езика си, а самото ни разбиране за биологичния пол, за женското и мъжкото тяло, е оформено от езика, чрез който се научаваме да определяме и дефинираме нашата реалност.

Второ достойнство на книгата е фокусът върху системата от поведенчески и съответстващите им езикови модели, като за първи път извършените проучвания са върху езиковата практика на неносители на българския език. В същото време се представя как опозицията *пол/език* кореспондира с межкултурните различия на представители от различни националности. Наблюденията и анализите са базирани на значителен брой проведени анкети, интервюта, коментари и спонтанни съобщения на чуждестранни студенти от хуманитарните специалности в СУ „Св. Кл. Охридски“. В изследването те са условно разделени на славянска (носители на славянски езици, като се има предвид руски, полски, чешки, словашки и сърбохърватски език), балканска (носители на гръцки, турски, румънски и албански език), западна (носители на английски, немски, френски, испански и италиански език) и източна група (носители на японски, китайски и корейски език). Възрастта на чуждестранните студенти и специализанти, участващи в изследването, е от 20 до 30 години, като приблизително 50% от тях са от мъжки пол и 50% – от женски пол.

На трето място изследването е част и от дискусията *пол – език – власт* в контекста на общоприетите норми на етикетно поведение в публичното пространство. Диференцирането на езиковото пространство по полов признак работи в т.нар. рамка на различията или доминацията и има дълга традиция в изследванията, занимаващи се с *пол* и *език*. Фокусирането единствено върху различията обаче само засилва неравнопоставеното положение между половете и утвърждава редица стереотипи, битувачи в социалното пространство.

Съвременността не предполага ясно фиксирани обобщения, които биха заличили разликите в идентичностите – било то мъжки или женски, а напротив – залага на множеството от идентичности и на различно проявление на ролите в диалогово заеманите позиции. Целта днес не е налагането на идеята за еднаквост или идентичност на мъжете и жените (която всъщност е най-често лансираната идея в България), а затвърждаването на едно по-комплексно, историческо изменчиво разнообразие, каквото по принцип опозицията *мъжко – женско* не допуска.

Авторките акцентират върху обстоятелството, че половите разграничения се вграждат в езика, чрез който се заздравяват и оформят представите и нагласите

ни, и именно те трябва да бъдат изследвани. Чрез начините, по които разбираме, оформяме и използваме думите, абсорбираме и предаваме на поколенията различията и асиметричните допускания за мъжете и жените. Неслучайно ги описваме по съвършено различен начин, тъй като самата интерпретация на едно и също поведение е различна в зависимост от това, дали е извършвано от мъже или от жени. Жените и мъжете са преценявани различно, дори и ако говорят по един и същ начин. Приемането на мъжкото говорене като по-престижно довежда и до тенденция именно то да се възприема като еталон от жените в ситуации, където постигането и демонстрирането на власт се осъществява чрез говоренето. Става въпрос за сфери като журналистика, политика, наука, бизнес, право и други. Присвояването/имитирането на мъжкото говорене е ранна феминистка тенденция, а освен това не се възприема добре, доказала се е като не толкова успешна във времето, тъй като се счита за агресивна. От друга страна, този факт показва, че не начинът на говорене е този, който има такъв ефект, а по-скоро това са *нагласите на хората* към жените и мъжете.

Публичното говорене/писане и публичният глас традиционно биват мислени като мъжки, докато частното говорене/писане и частният глас биват етикетизирани като женски. Авторките подкрепят тезата, че опозицията публично/частно, като културна категория, при която различието между публичното и частното може да се възпроизвежда многократно, се проектира върху по-широк или по-тесен контекст. Тук се има предвид, че всекидневните различия между публичното и частното – независимо дали са изразени в дейности, пространства или социални групи – са подложени на преразпределение и подразделяне, където определена част от публичното може да бъде редефинирана като частна и обратно.

Това е в потвърждение, че връзките на посочената опозиция с дихотомиите мъжко/женско, мъжественост/женственост са много по-слаби и лабилни, отколкото обикновено се признава. Едната страна на опозицията – мъжкият, силов модел – се кодира с по-високата стойност, с привилегирания ценз. Но вариантите на публичното например невинаги се възприемат като мъжки и ценностите и субективностите, свързани с публичното и частното, значително са се променяли.

Аналогичните образи силен мъж/делова жена могат еднакво да бъдат възприемани като успешни или като гротескни образи, като съществува едно конкретизиране по отношение на образа на деловата, амбициозна жена, а именно дали прилага мъжкия модел на поведение, или обратно – акцентира на женствеността си, което пък, от своя страна, е друго оръдие за постигане на успешен имидж в т. нар. бизнес отношения.

Задавайки провокативни въпроси и ситуации, изследването е опит за отговор на въпроси като: *До каква степен редица стереотипни поведения се възпроизвеждат в частната сфера – чрез отношенията между партньори*

мъж/жена, чрез отношенията майки и дъщери, бащи и синове, а също и в публичната сфера – чрез отношенията между бизнес партньори?; Къде е границата на следване на предзададените културни модели?; Каква промяна търнят половите роли?

Независимо от налагащата се съвременна тенденция за преобразуването и преформулирането на биологично половите роли и съответното смесване на мъжките и женските пространства и ценности по отношение на проявите в публичната сфера, традиционно установените модели доказват своята устойчивост чрез способността да динамизират и актуализират структурата си. Изследването недвусмислено показва, че процесът на общуване представлява динамична „обмяна на идеологии“, които са неразривно свързани със социокултурната идентичност на говорещите. А изборът на езикови средства при всеки вид комуникация е обусловен от социални и културни значения – включително и от *пол/род*.

Представената монографията е ценна и актуална в качеството си на етап от развиването на сензитивност към непрекъснатата връзка между *език* и *пол*, между интеракциите на наименованията и конотациите, свързани с понятията *мъж*, *жена*, *мъжествено* и *женствено*. В по-глобален план това е начин да се поставят под въпрос множеството митове, предубеждения и постулати, приемани до този момент като даденост и непосредствено даващи израз в езика и речта. Така деликатно се извежда и проблемът за несексистското по отношение на *рода/пола* говорене/писане и отстраняване на дискриминацията на женския род (пол) в лингвистиката като част от по-общата стратегия към недискриминационна „политическа правилност“ в западните общества.

Монографията *Пол и език – иновативни изследвания. Поведенчески и езикови модели* е провокативно навлизане в многообразието от идентичности и полов символизъм в различни култури, като прави видими всекидневни ситуации от частната и публичната сфера, улавяйки устойчивостта в поведенческите и езиковите модели, но и променливите в динамиката и гъвкавостта на половите роли, на възприятията за мъжкостта и женскостта в съвременното общество.

MALE AND FEMALE SPEAKING – A PARTNERSHIP AND/OR A DIFFERENCE

✉ Prof. Dr. Dimitar Vesselinov
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.,
Sofia, Bulgaria
E-mail: d_vesselinov@yahoo.fr